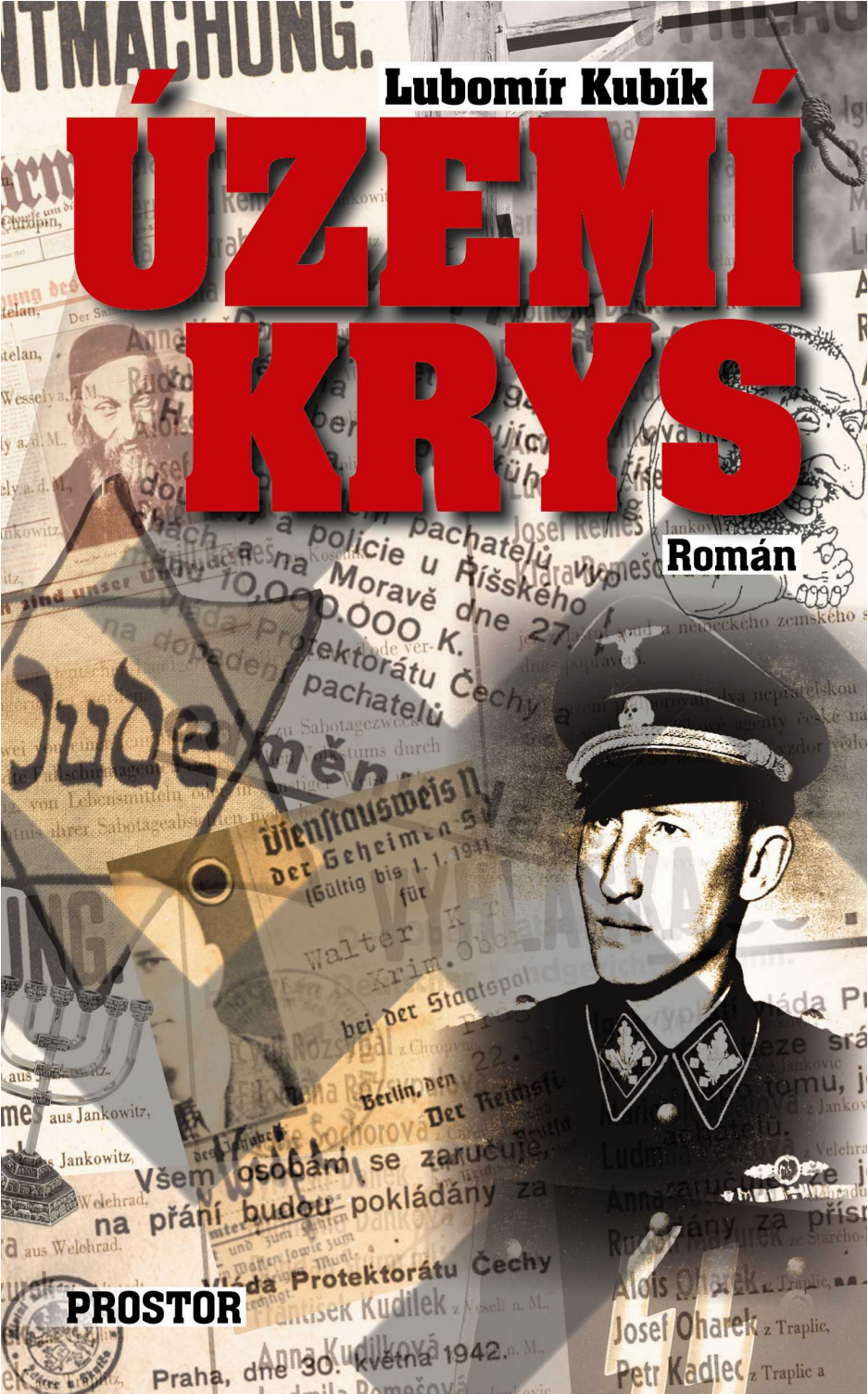

Lubomír Kubík

UZEMÍ KRYŠ

Román

PROSTOR

Praha, dne 30. května 1942. a. M.
Anna Kudilková z Veselí n. M.
Josef Oharek z Traplic,
Petr Kadlec z Traplic a

Lubomír Kubík
Území kryš

PROSTOR

Lubomír Kubík

ÚZEMÍ KRYŠ

© Lubomír Kubík, 2012
© PROSTOR, 2012

ISBN 978-80-7260-266-7

„Do Moskvy se nedostanou,“ prohlásil Milan pod dojmem právě vyslechnutých zpráv a vypnul rádio. Náhlé ticho jako by sňalo ze tří přítomných mužů neviditelnou zátěž. Kolísavé burácení rušiček takřka pohlcovalo hlasatelova slova, ale i tak stačili pochytit to podstatné z denního zpravodajství britského rozhlasu, které se takřka bez výjimky omezovalo na nejnovější události na bojištích.

U Milana Metala se každý večer o deváté scházeli jeho dva dlouholetí sousedé. Za poslední krušné roky se hodně sblížili. Od počátku okupace nevyslechli nic povzbudivého. Teprve v posledních týdnech jako by začala daleko na východě svítat určitá naděje. Milan přistoupil k oknu, odhrnul okraj stažené rolety a zahleděl se do tmy. Na římsu melancholicky pleskal podzimní déšť a dole v ulici nebylo vidět žádný pohyb. Vrátil se ke stolu, na kterém stála přenosná lampa se sklopeným stínidlem.

„Jestli se do Moskvy dostanou, nebo ne, ještě není jisté,“ prohodil profesor Kořínek, a jak pohnul hlavou, ve sklech jeho brýlí se odrazil matný záblesk světla. „Zatím se postup jen zastavil. To je všechno. Na druhé straně i to je hodně.“

K Milanovu názoru se přidal jeho kamarád od dětských let, spolužák z obecné a později z reálky Zdeněk Hrotovec. Také on lupal se zatajeným dechem a s uchem na dřevěné skřínce přijímače každé slovo zpravodajské relace, vylovené z přívalu sotva snesitelného rámusu.

„Milan má pravdu, i já si myslím, že dál už neproniknou. V Rusku začala zima. A tam mrazy něco znamenají! Doplatil na ně už Napoleon. Ani Němci nemají se zimou na východě zkušenosti. Vychcípají tam do jednoho.“

„Moc bych si to přál,“ povzdechl si Kořínek, „ale zůstávám středním optimistou. Nemůžeme čekat, že se události budou odvíjet tak rychle, jak bychom chtěli.“

Metal si s Hrotovcem vyměnil letný pohled. Ani jeden neodpověděl. Kořínek byl o generaci starší než oni, penzi si vysloužil ještě před okupací. Na začátku první světové války narukoval jako jednoročák a celou tu dobu sloužil na východní

frontě. Poznal mentalitu Rusů, a navíc jako gymnazijní profesor klasických jazyků a historie odhadoval vývoj událostí mnohem lépe než oni. Metal s Hrotovcem si cenili Kořínkových zkušeností, politického rozhledu a schopnosti zasvětit zájemce do daného tématu.

„Rusové se proti vetřelcům prozatím jenom brání. Ale co o nich vlastně víme? Dokud prohrávali, nijak zvlášť nás nezajímali. Němci rvali Rusko po kusech jako hladový vlk kozu. Ačkoliv to po půlroce bojů vypadalo pro Rusy beznadějně, kupodivu se jim v třetím roce války podařilo Němce zastavit. Možná k tomu opravdu přispěla zima, ale teď je dobrá každá náhodná přízeň osudu. Ze zkušenosti vím, že jsou značně nevyrovnaní. Když se jim nedaří, snadno propadají černému zoufalství, jaké si my ani nedovedeme představit, ale na druhé straně se zase dokážou vypnout k obdivuhodným výkonům. Uvidíme, jestli se jim bude dařit stejně jako ve válce s Napoleonem.“

„Já jim věřím, jestli Němce neporazí oni, pak už nikdo,“ zařal pěsti Hrotovec.

„Taky na to spoléhám,“ přidal se Milan a nalil z konvice chladnoucí meltu do šálků. „Měl jsem sice škodolibou radost z toho, že na ně počátkem léta Hitler znenadání udeřil, protože se s ním bratříčkovali a nehnuli prstem, když mu nás naši věrní západní spojenci hodili v Mnichově do tlamy jako Jonáše velrybě, jen aby si vykoupili mír, ale teď mi nezbyvá než doufat, že Stalin za poslední měsíce zmoudřel.“

„Nono,“ ušklíbl se ironicky Zdeněk a komíhal lžičkou ve zbytku černé bryndy v šálku, „ještě si náhodou pamatuju, jak jsi ho zatracoval kvůli válce s Finskem. A najednou je ti ten bolševik dobrý.“

„Jsem odjakživa na straně slabšího,“ bránil se Milan. „Byla to prostá agrese.“

„Jenom preventivní opatření,“ opravil ho Zdeněk.

Milan nesouhlasil. „Rétorika každé diktatury! Právě takhle to vysvětloval Mussolini, když napadl Habeš. Ostatně vy marxisti taky vždycky máte pro podobné nechutnosti svých vládnoucích a obdivovaných výtečníků nějaké přijatelné vysvětlení. Nevzal nás nakonec pod ochranu i Hitler?“

Místo odpovědi se Hrotovec mlčky obrátil ke Kořínkovi. V očích měl němou výzvu, aby zaujal objektivní stanovisko. Pro profesora nebývalo snadné dosáhnout názorového souladu mezi oběma muži. Poklepal prsty na stůl a zdráhavě připustil: „Z ruského hlediska to byl za dané politické konstelace pokus zajistit si předpolí pro případ konfrontace se Západem, Německo nevyjímaje. Z hlediska mezinárodního práva se ovšem jednalo o agresi.“

Hrotovec zklamaně vydechl a vstal. Klátivě obešel stůl, stoupl si k oknu a zahleděl se na napnuté plátno rolety. „Znamená to, že pro každou událost existuje několik vysvětlení?“

„V zásadě jenom jediné, ale to obvykle zůstává nevyssloveno,“ poučoval ho Kořínek. „Každý má to své a z něj neustoupí, ať už zvítězí, nebo je mezi poraženými. Kdybych byl horoucí křesťan, alibisticky bych se odvolával k vyšší moci. Jenomže komunisté mají jako přesvědčení materialisté vždycky a ve všem jasno a operují učením svých proroků stejně jako věřící biblí. Nikdy jsem nevysslovil ani nepřijal myšlenku, aniž bych o ní už ve stadiu zrodu nezapochoyboval. Nevěřil jsem proto ani zprávám příležitostných návštěvníků sovětského Ruska. Ostatně každý říkal něco naprosto jiného. Jedni pěli chválu na režim rovnostářství, jaký prý ještě nebyl nikdy v historii nastolen, a jiní líčili úděsnou kulturní a civilizační devastaci všech hodnot a hrůzný teror. Ale možná zjistíme pravdu už v blízké budoucnosti.“

„Co tím myslíte?“ ozval se zvědavě Milan.

„Jenom to, v co doufáte i vy dva. Pokud Stalin s pomocí Západu Němce porazí, a tak to nejspíš dřív nebo později dopadne, pak se s ruskými poměry setkáme i u nás.“

„To jako...“ Milan nedokončil.

„No jasně,“ přikývl Zdeněk. „Jestli mají válku vyhrát, pak nevyhnutelně půjdou přes nás, musejí přece dobýt Německo. A taky to dokážou!“

Milan svého kamaráda zamyšleně pozoroval. Vždycky se pro něco snadno nadchl. V poslední době ho okouzluil komunismus. Vyrůstal ve skrovných poměrech, jeho otec byl krejčí. Rodiče proto museli přinést nemalé oběti, aby nechali jediného potomka vystudovat. Ze synových úspěchů se však bohužel

dlouho netěšili. Jako čerstvý absolvent strojního inženýrství sice získal místo v konstrukční kanceláři u Kolbena, jenže o necelé čtyři roky později přikvačila krize a Zdeněk zůstal bez místa. To už byl ženatý a s manželkou a dítětem žili v pěkném bytě na Vinohradech. Práci sice později zase našel, ale nekvalifikovanou a špatně placenou, a tak mu nezbylo než byt vyklidit a nastěhovat se i s rodinou, v té době už čtyřčlennou, zpátky k rodičům.

Teď byl zaměstnaný jako strojní opravář v tramvajové vozovně ve Vokovicích, kam nastoupil před okupací. Pokud Milan věděl, dřív se o politiku valně nezajímal. Nijak se netajil s tím, že ho hodně ovlivňují komunisti. Snad se k jejich myšlenkám hlásil ze vzdoru, když to s ním začalo jít z kopce. Zřejmě hledal své místo ve společnosti krizí postižených lidí, kteří byli většinou stejně zatrpklí jako on a jejichž okázale hláсанé vlastenectví z dvacátých let bylo to tam. Také Zdeňka přešla pýcha občana prosperující země, navyklého pohrdavě pohlížet na mnohem početnější sousedy, někdejší suverény. To, že prohráli válku a teď strádají všeobecnou nouzí, pokládal za spravedlivý úděl v řádu přirozeného vývoje světa. Po peripetiích, jimiž prošel ve třicátých letech, změnil své názory dokonce natolik, že se v září osmatřicátého otevřeně posmíval mobilizovaným sousedům, odcházejícím s dřevěnými kufříky ke svým útvarům.

„Za co vy pošetilci chcete bojovat?“ častoval je ironickými otázkami. „Snad ne za ty nenažrance nahoře, co nás vyhazují z práce? Za ten srab, ve kterém vězíme až po uši?“

Nakonec v té dobové euforii narukoval také, ovšem už o půl roku později odsuzoval jednání svého někdejšího spolužáka z techniky za to, že po obsazení Prahy pláchl přes Polsko do Francie a zapojil se tam do boje proti Hitlerovi. Jak vůbec mohl připadnout na myšlenku nasazovat krk za zájmy země, která nás hanebně zradila? Divil se. A zrovna tak nechápal dobrovolníky, kteří se po pádu Francie přesunuli do Anglie.

V té pohnuté době plné emocí a nejistého očekávání si Milan při společných návštěvách filmových žurnálů, zachycujících za hlaholu vítězných fanfár úprk obyvatel z rozvalin rozbombardovaných měst, nejednou povšiml, že se Zdeněk s jakousi

vnitřní tichou satisfakcí usmívá. Když mu to vyčítal jako projev cynismu, dočkal se prudké odezvy.

„Jakýpak ohledy?! O čem to mluvíš? Nechtěli si kvůli nám pálit prsty, nestáli jsme jim ani za ránu, tak teď to mají! Jen se na ně podívej! Je to přímo výchovná lekce historické spravedlnosti! Nikoho mi není líto, ani Poláků ne! Sotva nás Hitler začal obsazovat, hned se přiživili na Těšínsku a naše lidi od tamtud hnali jako zvěř. Každýmu, co mu patří!“

Milan před jeho prchlivými argumenty neustupoval. „Neblázni, člověče, a vem rozum do hrsti. Přece nemůžeš šmahem zatratit celé národy! Viděls ty davy lidí na silnicích? Jen se jim pořádně podívej do tváře! Jsou zrovna takoví jako my, nemají s politikou nic společného, natož aby mohli do něčeho mluvit!“

Stejně ale Zdeňka nepřesvědčil. Nemohl se tak docela zbavit dojmu, že mu kamarád trochu závidí, že i v tíživých dobách krize zastává pořád stejné místo, do jakého před jedenácti lety jako absolvent stavební techniky nastoupil. Nezazlíval mu to. Bylo to přirozené, podobný postoj člověk obvykle zaujímá k tomu, kdo je řízením nevyzpytatelného osudu úspěšnější. Byli si však díky společně prožité minulosti natolik blízci, že je to nemohlo rozdělit. Neměli potřebu vyvolávat při každé příležitosti spory, dokonce ani tehdy ne, když debatovali o společenských a politických problémech. Zdeněk jejich rozdílný osud přijímal stoicky, nikdy si nahlas nestěžoval. Určitě by byl nesnesl, kdyby dal Milan sebemeně najevo, že ho lituje. Třeba kvůli tomu, že s rodiči, ženou a dvěma dětmi žije v tísnivém prostředí nevelkého bytu o třech místnostech, kde nadto starý Hrotovec provozuje krejčovskou živnost, zatímco Milan po matčině smrti bydlí poslední dva roky ve stejném bytě sám. Proto také Zdeňka zval k sobě, a nejen kvůli poslechu Londýna. Umožnil mu tak uniknout z vlastní domácnosti, plné uhýbavých pohledů.

Ani Kořínek neměl doma k poslechu zahraničního rozhlasu a k debatě se sousedy příznivé podmínky. Jeho měšťácky upjatou, až příliš úzkostlivou ženu by určitě zneklidňovalo, že zvuk přijímače chrlicího nepřátelskou propagandu zrádně proniká tenkými stěnami do okolních bytů.

„Sázet se o úspěch rudých nebudu,“ pronesl Kořínek nad

prázdným šálkem. Jednak by to bylo předčasné, jednak mám trochu etické zábrany. Tam někde daleko umírají lidé a já nechci spekulovat, kolik jich ještě bude muset padnout.“

Zdeněk od začátku války se Sověty buď mlčel, nebo svoje názory vyslovoval nanejvýš zdrženlivě. Nebylo také o čem mluvit, celé léto bylo pro Rusy ve znamení nepřetržitých pohrom.

„Jde jen o to, na které straně kdo stojí. A taky jestli si lítost vůbec zaslouží,“ zabručel.

„Ten černý smrtihlav na Hradě může každým okamžikem ukončit všechny dohady,“ skočil mu do řeči Milan. „Každý ví, co za pár neděl dokázal. A pořád to pokračuje.“

Odmělčili se. Pár slov o nejobávanější osobě v protektorátě stačilo, aby jim tíseň nemilosrdně sevřela hrdlo o poznání víc. Každé kroky na schodech či pavlači, hlasitější hovor za dveřmi a řinčení domovního zvonku dokázaly vyvolat trýznivý strach, drsně připomínající psychickou vratkost a zranitelnost lidské existence. Lidé se báli i ve spánku. Z furiantství se každý tvářil v přítomnosti ostatních otrle, ale cynickou masku prozrazovaly trhliny.

První se od stolu zvedl profesor. „Je pozdě, mládenci. Raději to pro dnešek zabalíme dřív, než si nějaký horlivec všimne, že se tady párkrát do týdne scházíme.“

Zdeněk odevzdaně mávl rukou. „Když si dneska kdokoli usmyslí, že nás vymáchá v maléru, pak se vůbec nemusí namáhat poslouchat za dveřmi. Nežádají se důkazy. Stačí dobrá vůle udávat.“

Než je Milan vyprovodil na pavlač, pootevřel dveře bytu a rozhlédl se. Dvorek byl jakoby napěchovaný neprodyšnou tmou. Zpoza rolet a závěsů protějších oken pronikalo světlo jen nepatrnými skulinkami a těsně u zábradlí pohyboval vítr prádelními šňůrami. Po chvíli ustoupil stranou, aby oba návštěvníci mohli projít. Už nepronesli ani slovo. Kořínek se s ním rozloučil jenom kývnutím hlavy a Zdeněk ho povzbudivě rýpl do žeber. A že byli nazutí do plstěných bačkor, odcházeli ke schodišti jako duchové.

Následující den dopoledne zašel do Milanovy kanceláře inženýr Rambousek, vedoucí stavebního oddělení. Stavební správa městských kanalizací a čistíren odpadních vod sídlila v suterénu jednoho domu v ulici odbočující z Dlouhé třídy. Páchlo to tam vlhkou plísní a úzká podélná okna vedla do kamenitého dvorku, kde si odpoledne po návratu ze školy hrávaly děti. Milana nejednou mimoděk napadlo, že vídá svět z krysí perspektivy, protože to odpudivé zvíře bývalo při pochůzkách v podzemí vytrvalým společníkem zaměstnanců správy. Jako by bylo jakýmsi jejich stavovským znamením a ironicky symbolizovalo smysl jejich činnosti, skryté před zraky okolního světa a ponořené pod úroveň města. Nebylo dne, aby se s ním dole ve stoce nesetkali.

Rambousek byl hubený čtyřicátník s povadlou zažloutlou pletí, tak častou u lidí pohybujících se celé roky ve věčném přítmí a na nezdravém vzduchu. Pozornému pozorovateli odjinud by neuniklo, že zdejší zaměstnanci mají rozšířené zorničky, pát-ravý, ostražitý pohled nočních zvířat a hluboké vrásky u kořene nosu, věčně svráštělého v přirozené reakci na čpavý zápach. Rambousek jako služebně nejstarší byl nepříznivými vlivy poznamenán nejvíc. Milan si uvědomoval, že za desítky let, které i on výhledově stráví v kanálech, bude nejspíš vyhlížet jako jeho šéf, ne-li ještě hůř. Rambousek ho odvedl do své pracovny a stoupl si k závěsné mapě, zachycující složitou síť podzemní kanalizace pod Starým a Novým Městem. Mapa zabírala takřka celou plochu jedné stěny. Posunul táhlo visací lampy tak, aby světlo dopadalo do míst, kam položil ukazovák.

„Včera pochůzkový dozorce nahlásil vážnou závadu ve čtyřia-dvacítce, je to blízko křižovatky stok pod Dušní a Salvátorskou. Uvolnila se tam klenba a hrozí zhroucením. Ještě v noci ji pro všechny případy provizorně podepřeli trámy. Musíme zjednat nějakou stavební firmu, aby provedla výměnu. Postarejte se o to. Malér je, že všechny tu zakázku odříkají jen proto, že nemají cement. Podotýkám, že náhražka za cement nám není k ničemu.“

„Vím o firmách, které ho mají,“ řekl Milan. „Zařídím to, spolehněte se. Jedná se o celé rozpětí?“

„Ano, celé. Klenební pole ve dvojí řadě a betonové věnce.“
„To znamená sehnat celý valník,“ uvažoval nahlas Milan.
„Možná rovnou dva.“

Rambousek se zasmušile usmál. „Obávám se, že tolik ho brzo nebude nikde. Ještě další rok válečného hospodářství, jaký máme za sebou, a dojde na technologii našich předků, kteří kdysi tuhle městskou kloaku budovali. Pomáhali si hašeným vápnem, kamennou drtí a cihlářským jílem.“

„A přesto jejich dílo spolehlivě drží celá staletí. Ale my potřebujeme cement, jenže ten je teď bohužel nutný k dalšímu zpevnění trvanlivých základů tisícileté říše. Musí ho být dost na bunkry a protiletectvé kryty.“

Rambousek odstoupil od mapy, vysoukal lampu do původní polohy a znepokojeně se rozhlédl. „Jenom opatrně, kolego, opatrně. Nevyplácí se nahlas vyznávat ze svých pocitů. Ani v těchhle katakombách ne. Vnímavé uši jsou všude.“

Milan porozuměl. Jejich dřív ustálený a takřka neměnný pracovní tým doznal za těch pár let od okupace znatelných změn. Až na Rambouska, který mezitím povýšil na místo vedoucího, dva směnové dozorce a dva zednické mistry tu byli noví lidé, o jejichž minulosti se nevědělo zhola nic. Staří zaměstnanci mizeli z důvodů, které byly pro tu dobu příznačné. Dva mladí, ještě svobodní zedničtí mistři práskli do bot hned po obsazení země, aniž předem komukoli něco naznačili. Teprve časem vyšlo najevo, že jsou někde ve Francii. Jednoho úsekového dozorce odvěklo gestapo před půlrokem přímo z pracoviště. Nikdy se nedopátrali proč. Od rodiny došlo vyrozumění, že jejich příbuzný skončil v koncentráku kdesi v Rakousku. Pro další dva, účetního a kresliče, si gestapáci přišli domů. Ani jejich osud nebyl záviděníhodný, i když to odnesli jen pracovním nasazením v Německu.

Pak došlo na Židy. Po povinném nošení žluté hvězdy následovalo nejrůznější občanské šikanování a nakonec je na příkaz okupační správy zaměstnavatel vyhodil. U nich nevyhovovali árijským zákonům tři kolegové. S jedním z nich, inženýrem Zachariášem, seděl ještě v září v kanceláři. Když po škole, pár týdnů před příchodem krize, nastoupil do zaměstnání, Zachariáš

se ho ujal s takřka otcovskou vlídností a trpělivě ho zasvěcoval do systému práce. Teď byl jeho stůl už přes půl roku opuštěný. Milan po něm převzal funkci i veškeré pracovní úkoly, protože se zpravidla za propuštěné pracovníky nepřijímala náhrada. I to patřilo k úsporným opatřením magistrátu. Pro vítězství Říše bylo důležité, aby byli Češi nasazováni na manuální práci, neměli zahálet někde v úřadech.

Nebylo dne, aby se Milan zádumčivě nezahleděl k Zachariášovu stolu. Jeho nepřítomnost pociťoval bolestně, protože pro něj byl stálým zdrojem poznatků a vědomostí z nejrůznějších oblastí. Mnohdy mu jeho obdivuhodně trefný postřeh a schopnost analyzovat problémy záviděl. A také mu chyběl jeho zvukový a přitom klidný hlas.

Teď ale nebyla vhodná doba zaobírat se sentimentálními úvahami. Každý se pokud možno hleděl něčím co nejsoustředěněji zaměstnat, aby se aspoň částečně ubránil dotírající neradostné přítomnosti. Milan se proto rozhodl prověřit stav reklamovaného úseku. V plánu podzemních chodeb, který měl stejně jako vedoucí inženýr ve své kanceláři, zjistil, že nejbližší přístup je tam dopravní šachtou z Dušní ulice. Když ze skříně vydával pracovní převlek včetně ocelové, kozinkou potažené havířské přílby, ovanul ho zatuchlý puch, příznačný pro vlhké, nevětrané prostory kanalizací. Přes vytrvalé větrání se jej nikdy nepodařilo vypudit nejen z šatů, ale ani z kanceláří, a tak si ten odér všichni odnášeli domů k malému potěšení rodinných příslušníků. Byl všudypřítomný jako boží dohled a neodbytný jako osud. Trvalo celé roky, než rezignoval a bral ho jako svého přirozeného průvodce.

Brzo po nástupu do zaměstnání uvažoval o tom, že dá výpověď. Byl by rád dělal stavbyvedoucího někde na povrchu, těšilo by ho mít oblohu nad hlavou. Musel by sice snášet rozmary počasí, zato by mohl s rozkoší lokat čerstvý vzduch. Jenže svět se závratnou rychlostí měnil k horšímu a příležitostí ke změně zaměstnání bylo čím dál tím méně. A tak se smířil s vyhlídkou na to, že bude muset setrvat u doslovně páchnoucích jistot státní služby.

Když se u bubínku sálajících kamen přezouval do gumových

holínek, v duchu zvažoval, co by ještě mohl v průběhu směny stihnout. Jakmile poškozený úsek obhlédne, vystaví předběžnou materiálovou kalkulaci a obvolá firmy, s nimiž obvykle spolupracují. Hned se uvidí, jak si kdo stojí se zásobami materiálu. Pokud se s některou dohodne, pozve jejich technika, ať si poškozenou klenbu prohlédne, a domluví se na ostatním. Předpokládal, že do několika málo dnů by mohla oprava začít.

Uplynulo pár jednotvárných týdnů, zpestřených tu a tam večerním poslechem čerstvých zpráv londýnského a moskevského vysílání o situaci na severoafrické a východní frontě. Od samého začátku války nebyl o zahraniční zpravodajství mezi českou veřejností větší zájem než právě v tyto pozdně podzimní dny. Jako by si okupační moc byla této skutečnosti vědoma, horlivě se starala, aby vypouštěla z rušicích stanic do éteru co nejméně rámosu, a přehlušila tak každé pronesené slovo. Po dlouhé měsíce vyhaslé chladnoucí uhlíky nadějí poznenáhlu slabounce zadoutnaly.

Jednou navečer zadrnčel v Milanově bytě zvonek o dobrou hodinu dřív, než obvykle přicházeli Zdeněk s Kořínkem. Nemohl to být ani jeden z nich, protože oba se ohlašovali klepáním na dveře v rytmu Beethovenovy symfonie, uvádějící vysílání britského rozhlasu: tři lehké údery, čtvrtý silnější. Na zvuk zvonku byl Milan stejně alergický jako většina protektorátních obyvatel.

Od okupace měl každý uložen v podvědomí celý sled úkonů, které musí provést, než vůbec otevře. První myšlenka platila obvykle tomu, jestli není na stupnici rádia naladěná jiná než domácí nebo říšská stanice, jestli v dohledu neleží nežádoucí četba, jestli jsou dobře zatažené rolety, aby jimi nepronikalo světlo, a jestli nikde nezůstaly stopy po konzumaci lahůdek, které nebyly k dostání na přidělové potravinové lístky. Podzření mohla vyvolat i vůně kvalitní zrnkové kávy nebo cigaret, ještě před pár lety běžného zboží, nyní však do nedohledna odvátného válečným hospodářstvím. Dřív než Milan otočil klíčem a stiskl kliku, letmo se podíval kukátkem ven.

Na neosvětleném zápraží stál muž v klobouku se širokou střešou, která mu dokonale stínila obličej. Stál tam tak nehybně, že se podobal odlitku noci. Milana uklidnilo, že nikdo další nebyl v dohledu. Když otevřel dveře, světlo z předsíně vylouplo příchozího ze tmy. Milan málem vyjekl překvapením.

Před ním stál Arnošt Zachariáš, s nímž se neviděl od jara a doposud o něm neměl žádné zprávy. Tvářil se rozpačitě, jako by se celým svým zevnějškem předem omlouval za to, že se opovažuje rušit. Milan ho vzal rychle za loket a vtáhl dovnitř. Teprve pak mu nadšeně stiskl ruku.

Zatím se setkání odbývalo jako němohra. Nikdo z nich nepromluvil ani slovo, dorozumívali se jenom očima. Zachariáš si sundal klobouk a dlaní si přihladil řídké šedivé vlasy. Až teď Milan postřehl, že bradka, která Zachariášovu asketickému obličejí dodávala takřka starozákonní podobu, zmizela. Zřejmě se jí zbavil, aby na sebe na veřejnosti neupoutával pozornost. Co se ale nezměnilo, byl svit jeho zkoumavých, věčně přimhouřených očí. Milan s jakýmsi pocitem ostychu uhýbal pohledem před žlutou hvězdou našitou na černém zimníku, jako by za ni mohl on. Když pomáhal Zachariášovi z kabátu, objevila se na jeho saku další hvězda. Protože byla přesně na stejném místě, napadlo ho, že se tohle zdvojené znamení propaluje zlovolným svitem přes všechny svršky až na holou kůži a odtamtud proniká přímo do nitra svého nositele.

„Odpusťte, že jsem o sobě po celou dobu nedával vědět,“ omlouval se Zachariáš, když došli do pokoje, „ale nechtěl jsem vás kompromitovat.“

Milan zavadil pohledem o nástěnné hodiny. Do začátku rozhlasového zpravodajství bylo času habaděj. Ale i kdyby se Zachariáš zdržel do příchodu Zdeňka a Kořínka, nic by se nestalo. Vyslechli by si zprávy ve čtyřech. Zatím by mu měl něco nabídnout.

„Dáte si se mnou zrnkovou kávu? Mám taky dobré cigarety z Maďarska. Pašerácká zásilka po železnici, přirozeně.“

Postavil před něj lepenkovou krabici od egyptských memfisek, připomínku lepších časů. Zachariáš se při pohledu na pestrou nálepku sfingy a pyramid zádumčivě pousmál. Bylo

patrné, že myšlenkami bloumá jinde. Milana napadlo, že nepřišel jen tak, že se nejspíš ocitl v nesnázích nejen on, ale celá jeho rodina. Věděl, že Židé trpí hladu, protože dostávají minimální přídělky potravin. Pomyslel si, že Zachariáš nejspíš potřebuje pomoc, neví však, jak do toho, protože ještě nikdy v životě nebyl v postavení prosebníka. U člověka jeho smýšlení a úrovně to bylo pochopitelné. Ještě před několika málo lety by si sotva pomyslel, čemu všemu bude v rodné zemi vystaven.

Milan přinesl šálky s kávou a snažil se ho povzbudit. „Víte, pane inženýre, nejsem na tom zrovna královsky, ale ledacos si dokážu opatřit. Mám příbuzné na venkově. Oba matčini bratři mají statek na Českokobrodsku. Možná jsem o tom kdysi mluvil. Mouka, máslo, maso, sádlo, luštěniny, cukr, to všechno můžu mít. Byl bych moc rád, kdybych vám z toho mohl něco poskytnout.“

Zachariáš se na bývalého kolegu pozorně zahleděl a v očích mu kmitlo dojetí. „Samozřejmě že bych vám za to byl vděčný, Milane, ale kvůli tomu jsem nepřišel.“

Teď pro změnu nechápavě vzhledl Milan. Zachariáš znovu upadl do rozpaků. Aby získal čas, sáhl do krabice pro cigaretu. Milan škrtl zápalkou a připálil mu.

„Hodně jsem uvažoval nad tím, co bych měl podniknout,“ řekl Zachariáš do oblaku vydechnutého dýmu, „a došlo mi, že nemám jinou možnost než se obrátit na vás. Potřebujeme s něčím pomoci. Říkám to v množném čísle, protože se nejedná jenom o mě nebo o moji rodinu a příbuzné. Mám na mysli všechny své souvěrce, kterých se beze zbytku týkají poslední opatření. Vlastně už ta od září, kdy nám nařídili nosit tohle označení.“

Prstem se letmo dotkl hvězdy na saku. Oba se znovu odmlčeli. Milanovi připadalo, že se chce Zachariáš dřív, než vysloví pravý důvod svojí návštěvy, o něčem ujistit. Kvůli tomu mu zřejmě pořád ještě neřekl, proč vlastně přišel.

„Známe se spoustu let,“ začal proto jako první. „Znamenal jste a doposud pro mne znamenáte tolik, že vám to nikdy nezapomenu. Cítím se vašim dlužníkem. Klidně se mi svěřte, řeknu vám, co je pro mne za daných poměrů možné a únosné.“

„Proslýchá se, že v dohledné době dostanou všichni Židé

příkaz opustit své příbytky a přesídlit na vyhrazené místo,“ ztlumil Zachariáš hlas. „Vím to ze spolehlivých míst. Ostatně nejsem první, ke komu se to doneslo. Dokonce už víme, že nás přesunou do bývalé vojenské pevnosti v Terezíně u Litoměřic. Tím to bohužel zdaleka neskončí. Hitler se nás chce zbavit, to je jasné. Přestože se dá předpokládat, že válku nakonec prohraje, zatím jsme mu vydaní napospas. Provádí se soupis majetku každé rodiny, před odchodem budeme muset všechno odevzdat, zejména šperky, zlaté a stříbrné předměty, plastiky, obrazy a podobné cennosti. A pochopitelně taky Němcům předat byty nebo domy včetně nábytku a zařízení. Rozhodli jsme se, že svůj majetek, schraňovaný po celé generace, dobrovolně Hitlerovi nevydáme. Posloužil by jen k tomu, aby se déle udržel u moci, aby válka a lidské utrpení byly o to delší a svět zpustošenější. Někteří z nás, ti mladší a odolnější, snad přežijí, jak doufáme, jde jen o to, aby po návratu nezůstali s holýma rukama a bez jakýchkoli prostředků.“

Zamáčkl nedopalek v popelníku, skoro vzdorovitě se napřímil a pokračoval rozhodnějším hlasem: „Zkrátka a dobře jsme se rozhodli takovému vydírání vzepřít. Nenecháme se sedřit z kůže, když nás ženou do záhuby. Neodevdáme cennosti, které se dají uchovat i v extrémních podmínkách, a hlavně nezaberou moc místa. Perly, šperky, zlomkové zlato, drahokamy, zlaté mince, drobné umělecké předměty, jako třeba miniaturní plastiky nebo zlaté hodinky. A taky obřadní předměty některých synagog z majetku náboženské obce. Kladli jsme si pochopitelně otázku, kam to všechno uložit. Zakopat to nebo jakkoli jinak schovat na různých místech je z řady důvodů nespolehlivé. A za dané situace i absurdní. Z mnoha rodin nepřežije nikdo. Kromě toho jsou Němci prohnání, tenhle trik by brzy odhalili, možná s ním dokonce už počítají. Je prostě třeba najít jeden úkryt. Radil jsem se se staršími obce, jsou stejného názoru, ale nikdo nepřišel s návrhem místa, které by bylo spolehlivé. Proto jsem připadl na myšlenku, která je nejen proveditelná, ale také skýtá jistotu, že ty věci přečkají zlé časy bez úhony a jednou se vrátí těm, jimž náleží, nebo aspoň jejich blízkým jako útěcha a pomoc do nových začátků.“

Zachariáš se znovu odmlčel. Milan pochopil, že očekává otázku, kam tedy ten poklad hodlá schovat. Už během jeho řeči vytušil, že myslí na podzemí, které zná jako svoje boty. Zatím však Milanovi nebylo jasné, jakou úlohu v tom má sehrát on. Rozhodl se Zachariáše popostrčit.

„Chápu. Kdybych se nacházel v situaci jako vy, uvažoval bych podobně. Můžete mi říct, jakou máte konkrétně představu?“

Zachariášův vzrůstající neklid převážil nad ostychem. Nedočkavě sáhl po další cigaretě a tentokrát si zapálil sám.

„Možná jste se už dovtípl, co mám na mysli. Nejspolehlivější by byly kanalizační chodby pod nejstaršími městskými obvody. Některé z těch, které začátkem století nahradily nové souběžné chodby, a proto se už nepoužívají. Namnoze existují od středověku, je tam spousta dutin v zhroucených sektorech, znám taková místa.“ Dlouze vydechl kouř a litostivě dodal: „Bohužel dole už nemám co pohledávat. Ale i kdybych se tam odvážil, mohl bych se setkat s někým, kdo mě zná. Vzbudil bych podezření a ošklivě na to dopltil. A co je horší, celý záměr by to zhatilo.“

Milan porozuměl. Zachariáš doufá, že to místo něj provede on. V duchu si mimoděk promítl ten pro laika nepředstavitelný podzemní labyrint a s ním i okamžik, kdy do jeho útroh vstoupil poprvé. Trvalo pak dlouhé roky, než se v něm začal pohybovat aspoň s částečnou jistotou, že nezabloudí, než se naučil orientovat podle plechových tabulek návěstí, napadaných agresivní rží tak, že je bylo nezbytné obnovovat neustálými nátěry, a číst do kamenů a cihel vyrytá stará označení, po staletí sloužící generacím jejich předchůdců. Tohle všechno ho naučil právě Zachariáš a on teď má zvolit vhodný úkryt pro cenný majetek jeho perzekvovaných souvěrců. Zvažoval možné riziko, ale účel Zachariášovy nenadálé návštěvy ho překvapil natolik, že se nedokázal plně soustředit. Jistě, to riziko bylo bezpochyby vysoké, jako ostatně při každém počínání, které nebylo v souladu s okupačními zákony a výnosy Říše. A za pomoc Židům byly daleko tvrdší sankce než za poslech nepřátelského rozhlasu. Kdyby se to prozradilo, neměl by naději vyváznout. Připadalo mu, že pouhým pomyšlením na uskutečnění Zachariášova plánu balancuje na ostří nože. Zachariáš si jeho mlčení vyložil po svém.

„Já vím, zaskočil jsem vás, samosebou od vás nečekám okamžitou odpověď. V klidu si všechno zvažte. Jenom prosím pochopte, že nemáme jinou možnost. Tahle jediná se mi jeví schůdná. Kromě vás neexistuje na mém bývalém pracovišti nikdo, komu bych se odvážil svěřit. Pracovali jsme spolu celých jedenáct let a za tu dobu jsem vás dostatečně poznal, aspoň si to myslím. Když odmítnete, nebudu vám to mít za zlé. Riskujete život. A žádat od vás, abyste se obětoval pro jiné, by bylo přinejmenším sobecké.“

Milan od chvíle, kdy se mu Zachariáš svěřil se svým úmyslem, podvědomě věděl, že ho nenechá na holičkách. Že s ohledem na jejich společnou minulost to ani udělat nemůže, protože by se nikdy nezbavil pocitu studu.

„Doporučil byste sám, podle vlastní zkušenosti, některou lokalitu? Vypravil bych se to tam prozkoumat a podal bych vám zprávu. Zvážil bych na místě, jestli je vhodná.“

Zachariáš se na něho upřeně zahleděl. Patrně nepředpokládal, že se setká tak brzy s příznivou odezvou.

„Ano, jistě. Právě takhle nějak si to představuju. Škoda že nemáme po ruce mapu, co visí v naší kanceláři. Vidíte, pořád ještě říkám v naší... Myslel jsem na stoku pod nemocnicí Na Františku, tu, jak se stáčí na Haštalské náměstí. Říká se jí Františkánská nebo taky Švédská stoka, protože se traduje, že právě díky ní obléhatelé Prahy po překonání řeky pronikli pod staroměstský břeh. My jsme ji nazývali Černá. Nepoužívá se už od sklonku minulého století, kdy byly pod Starým Městem proraženy nové chodby. Vstupy jsou zčásti zavalené a ty, které se v průběhu dalších desetiletí nezhroutily samy, byly zazděny.“ Povzděchl si a ustaraně dodal: „Uvnitř je to nebezpečné.“

„V těch místech to znám,“ přikývl Milan, „ale uvnitř jsem nikdy nebyl. Udělám si čas hned v následujících dnech a pak si o tom promluvíme. Stavte se u mě za týden touhle dobou.“

Zachariáš se neklidně pohnul. „Nerad bych vás znovu navštívil doma. Dnes jsem k vám přišel výjimečně, protože jsem neměl jinou možnost, ale napodruhé...“

„Napodruhé ještě neznamená často,“ přerušil ho Milan. „Ostatně vás nikdo neviděl. Pak se uvidí, co dál.“

Zachariáš pohlédl na nástěnné hodiny. „Raději už půjdu. Blíží se čas, kdy pro nás platí zákaz pohybu v ulicích. Ale ještě se musíme domluvit na vaší odměně. Nechceme to samozřejmě zadarmo.“

„O tom nemluvte, prosím. Jsme teprve na začátku a vůbec netušíme, jak to nakonec dopadne.“

Zachariáš mlčky přisvědčil a Milan ho vyprovodil jako každého hosta v té pohnuté době. Zhasl v předsíni a ujistil se, že venku nikdo není. Pootevřel dveře na pavlač, ale pak je zase zavřel, protože si uvědomil, že se nezeptal, jak zlato a šperky dostanou dolů.

„Všechno mám promyšlené, pro vás to bude bez rizika, tím jsem si jistý. Povím vám to příště.“

Stikli si ruce a bývalý kolega zmizel ve tmě. Za necelou půlhodinu se v krátkém sledu po sobě dostavili Zdeněk s profesorem Kořínkem k poslechu večerního zpravodajství. Tentokrát je čekaly zvlášť povzbudivé zprávy. Rusové přestáli další německý útok na moskevskou oblast. Všichni uznali, že je to dostatečný důvod k napití, a tak Milan vytáhl z kredence novou láhev domácí žitné, kterou měl od strýce z Úval. Oba přátelé se u něj zdrželi do půlnoci.

„Brzo bude válka,“ řekla tenkrát Alena jakoby mimochodem, když se s Milanem setkali u Hlávka mostu jako obvykle v pozdní odpoledne a loudali se nábřežní alejí kolem budovy ministerstva železnic. Slunce se zlatavě třpytilo na neklidné hladině řeky a ze štvanicích kurtů sem doléhaly údery tenisových raket. Bylo jen pár týdnů po sokolském sletu, který se proměnil v celonárodní bojechtivou manifestaci. Jaksi se nenosilo projevovat znepokojení z vnějšího ohrožení, natož dokonce strach. Každý, kdo zavedl řeč na současné události, okázale vystavoval na odiv kuráž, a pokud ho svírala klepeta opravdu mučivých obav, pak se úzkostlivě střežil dát je v něčí přítomnosti najevo. Od Aleny ovšem Milan neočekával, že bude přemáhat své pocity.

„Možná bude válka,“ připustil, i když mu připadalo, že je

duch solidarity v hranicích staré Evropy chrání před Adolfem Hitlerem dostatečně. Ten komický zjev jako z pouťového pantoptika a velkohubý rétor se mu nezdál nebezpečný.

Než se do něho Alena zavěsila, s uznáním ji přelétl pohledem. V bílé halence pokryté řídkým vzorem ptačích stop a v černé úzké sukni se širokým páskem byla neskonale svůdná. Měla souměrný kulatý obličej, ve věčně neklidných modrých očích jí hrálo čtveráctví a vlasy jí zářily jako vycíděný bronz. Po třech letech známosti se chtěli vzít, svatbu plánovali ještě před Vánoči, jenže se začínaly vynořovat první komplikace.

Válka, to ohavné slovo se v posledních měsících vyslovovalo stále častěji, bylo slyšet z rozhlasu, ocitalo se na titulních stránkách tisku, a přitom by bylo ještě před pár měsíci nikoho nenapadlo, že by k ní mohlo dojít, vždyť generace rodičů měla zhoubné důsledky předchozí války ještě v živé paměti. Pravda, bylo tu Španělsko, ale koneckonců to byl vzdálený poloostrov. Bylo sice politováníhodné, že do jeho záležitostí strkají nos jiní, zdravý selský rozum však velel nezačínat si s věcmi, které se člověka bytostně netýkají. Španělsko pro mnohé představovalo jen okraj světadílu. Co je nám do nich, tak nejčastěji končilo bilancování tamního občanského konfliktu. Ještě minulý měsíc chodili s Alenou na schůzky jako spousty jiných lidí – s plynovou maskou v plechovém pouzdru, na popruhu ledabyle přehozeném přes rameno. Jen ať pan Hitler zaútočí shůry, máme spolehlivé kryty a otravných plynů se nebojíme. Dávat okázale najevo připravenost na nejhorší se stalo až jakousi módou. Pravda je, že uměle udržovaná nálada po sletu nevydržela dlouho a v suchopáru všedních starostí pozvolna uvadala.

„Válka bude ne možná, bude určitě,“ opravila ho s patrným důrazem. „Táta to zase říkal, než jsme se rozešli do práce. A u nás na poště o tom taky byla řeč.“

S despektem si představil, jak poštovní úřednice, dřív než zvednou před prvními klienty okénka u přepážek, zavádějí hovor na vysokou politiku. Chtělo se mu smát, ale jako obvykle při podobných příležitostech se ovládl.

„No a co,“ zamumlal, neboť pořád dost dobře nechápal, proč začala zrovna s touhle ponurou vyhlídkou, sotva se setkali

a políbili. „Trápila snad tátu noční můra? Asi by neměl číst vládní tisk. Hlavně ne úvodníky. Neměl by se raději věnovat sportovním rubrikám a zábavné příloze?“

„Mně to zrovna k smíchu nepřipadá,“ ohradila se skoro nedůtklivě.

Přitáhl ji k sobě. „Promiň. Nechtěl jsem se tě dotknout. Tak o co mu jde?“

„Chce tu situaci řešit. Hodlá odtud vypadnout dřív, než se něco semele. Tvrdí, že to bude brzo a že to pro náš národ skončí špatně. Nestojí o to žít v neutěšených poměrech.“

„Od bývalého legionáře bych očekával větší kuráž. Netušil jsem, že je tak malověrný.“

„Spíš je střízlivý počtář. Umí si spočítat, jak to dopadne, když se postaví čtrnáct milionů proti osmdesáti. Proti Němecu nemáme naději. Byl přece ve válce, na frontě a v legiích. Každopádně ví, o čem mluví.“

Před očima mu bezděky vytanula podoba jejího otce, kterému se Alena v mnohém podobala. Karel Kozák byl podsaditý, rozšafný sládek ze smíchovského pivovaru, s uzardělou tváří, ústy věčně roztaženými od ucha k uchu a zpěvavým hlasem, který se vždycky nesl jako hlaholení klášterního zvonu. Nebylo setkání, aby Milana nepočastoval nějakým novým šprýmem. A najednou taková skepse! Právě od něho by očekával víc optimismu. Ještě podivnější bylo, že dosud politiku ignoroval a hovor většinou zaváděl na sport nebo na přednosti těch či oněch automobilů. Ne že by se politice vyhýbal z ohledu na Milanovy názory, ale proto, že to téma se jim oběma nezdálo důležité.

„Táta se snad pevně rozhodl?“ otázal se s temným tušením. Doba překotně dozrávala pro nejrůznější zásadní rozhodnutí, a neplatilo to jenom pro Kozákovu rodinu.

Očividně zaváhala. „Ano. Vyjednal si místo v Americe. V Chicagu žije krajan, se kterým se zná z legií. Taky sládek, usadil se tam už ve dvacátých letech. Dávno tátu do Ameriky lákal, jenže tomu se tam nechtělo, byl doma spokojený, ani krize se ho nedotkla. Pivo se vařilo a pilo dál. Teď to ale vypadá, že blažené časy klidu a pohody končí, a tak se pro změnu ozval svému známému sám a zeptal se ho, jestli jeho nabídka ještě platí.“

K další otázce Milan sbíral odvalu, protože předem tušil, co Alena odpoví. „Pojede tam jenom on?“

Zastavili se. Hleděl jí do tváře s mlčenlivou naléhavostí, připraven vyslechnout ortel. Přímo už cítil tu neskutečně obrovskou vzdálenost, která se mezi nimi rozevře.

„Jistěže ne.“ Znenadání ho prudce uchopila za ruku, jako by ji zalila stejná bolest. „Počítáme s tebou. Patříš přece už skoro do rodiny, tak co? Moc si přeju, abys jel s náma!“

Vyděsil se. „Co bych tam dělal? Český sládek se uchytí ve světě všude, ale já neumím ani žádné řemeslo, ani nemluví anglicky. Byl bych tam úplně vyřízený.“

„Takhle jiní mluvili taky a všichni se uchytili. Nebude to přece natrvalo. Jde jenom o to přečkat válku. Zase se vrátíme. Tady to nemusíme přežít, chápeš? Táta má jedné války dost. A tentokrát se přežene přes nás, to si piš. Němci nadělají z našich měst trosky. Španělsko je důkaz, čeho jsou schopní.“

Zničehonic stanul před životním rozhodnutím a vůbec na ně nebyl připravený. A to se chtěli s Alenou brát! Řekli to nejen jeho matce, se svatbou počítali i Kozákoví. Zmocnilo se ho podezření, že se tyhle plány o odchodu kuly za jeho zády už nějaký čas a že ho až teď postavili před hotovou věc. O matčině stanovisku se ani nemusel moc dohadovat, bylo jasné, že mu poradí, ať se spakuje a hledí se s Alenou a její rodinou odklidit co nejdál. Byla nemocná a věděla, že už tu dlouho nebude A Kozák jí imponoval rozhledem a životními zkušenostmi nabytými jak během vandrovnicích let, v zákopech a zajateckých táborech, tak v legiích na sibiřské magistrále, odkud se přes polovinu světa vrátil do svobodné vlasti se svatozáří novodobého hrdiny. Důvěřovala jeho instinktu, který se v mnoha případech osvědčil. Milan by se ale styděl, kdyby matku opustil, a navíc odejít nechtěl. Nikdy si ani v myšlenkách nepřipustil možnost, že by mohl žít v jiné zemi, mluvit vypůjčenou řečí a přizpůsobovat se tamním zvyklostem, byť by to mělo být dočasně. Jenomže, ptal se sám sebe, na jak dlouho se může taková dočasnost protáhnout?

Když neúnosně dlouho mlčel, Alena začala znovu. Už nenaléhala, jenom snášela důvody jejich rozhodnutí. Když poznala, že ho nepřesvědčí, zvolila jinou taktiku.

„Uvědom si riziko, jakýmu se vystaviš, pokud zůstaneš. Hrát si na hrdinu se nevyplácí. Nebudu ti nic vyčítat, Milane, vím, že matka tě potřebuje. Já na tebe počkám. A až se to tady přezene, vrátím se. Nemohla bych tam zůstat. Táta se z války vrátil až po pěti letech a máma to taky musela vydržet. A to vůbec nevěděla, jestli už náhodou není vdova a z nás nejsou sirotci. Věřím, že to tentokrát ani zdaleka nebude trvat tak dlouho. Až se Angláni a Francouzi rozhoupou, skončují s Němci za pár měsíců.“

„Otec si to taky myslí?“ neodpustil si otázku. Podvědomě tušil, že je to jenom její zbožné přání, naděje, jaká se honí v tisících hlavách.

Přikývla. Snad upřímně věřila tomu, co říká, jenže Milan věděl, že už krátký čas odloučení ledacos změní. Zejména dobrá předsevzetí, ale považoval za kruté vyslovit své pochybnosti hned teď.

Pokračovali v cestě. Slunce mizelo za Petřínem a od protějšího břehu se neslo vrnění motorového člunu. Opřel se lokty o zábradlí a zahleděl se na plynoucí vodu.

„Kdy odjždíte?“

Usmála se, a jak se k němu naklonila, její vlasy ho zalechtaly na tváři. „Hned to nebude. Nemáme žádný termín. Až někdy pozdě na podzim, nejdřív tak za půl roku. Možná i za víc. Musí se ještě vyřídit spousta věcí.“

Napřímil se a zblízka jí pohlédl do tváře. Strhl ji k sobě. „Já nepojedu, Aleno. Nemůžu, pochop to. Sama ses před chvílí dovtipila. Matka...“

„Já vím. Kdyby byla zdravá, jela by s náma.“

„Nejela, neznáš ji. Mě by poslala, ale sama by zůstala. Patří ke generaci, která toužila po samostatném státě, zatímco my jej už přijímáme jako samozřejmost. Útěk by pokládala za zbabělost. Ani otec by se nezachoval jinak.“

„Je mi strašně líto, Milane, že za nás rozhodují okolnosti.“

„Patří to k době, bohužel. A nemůžou za to okolnosti, můžou za to docela konkrétní politici.“

Klesal soumrak a řeka potemněla. Podél nábřeží se rozsvěcela šňůra lamp. Klid, myslel si, když těkal pohledem kolem

sebe, pouze šalebný, zdánlivý klid. Nikde náznak něčeho výjimečného. Večer jako každý jiný, a přesto už bylo rozhodnuto o milionech osudů, o celých národech. Vnímal teplo Alenina těla a věděl, že se jí bude muset vzdát.

„Budeš na mě myslet?“ zeptala se potichu.

Nebyla to vlastně ani tak otázka, jako spíš vyslovení pochybnosti. Dávné zaklínadlo milenců sužovaných nejistotou a rdousivou předtuchou neodhadnutelně dlouhého času odloučení. Nebyl si jistý ani jí, ani sebou.

„Ještě si vůbec nedovedu představit, že budeš pryč. Raději o tom už nemluv. Zatím jsme pořád spolu. A jak sama říkáš, třeba budeme spolu ještě několik měsíců a to je na dnešní poměry dost dlouhá doba. Možná pak nebude nutné, abyste odjeli.“

Události však dostaly překotný spád, jaký nemohl předvídat ani osvědčený prorok Karel Kozák. Už za pár měsíců po euforické náladě během mobilizace přišel přízračný Mnichov. Republika naráz sevřená v německých klepetech sotva lapala po dechu. I těm nejzatrzelejším optimistům bylo jasné, že tento provizorní stav nepotrvá dlouho a že to nevyhnutelně skončí tragicky, protože velmoci navzdory smlouvám vydaly okleštěný stát napospas brutální síle. A tak dosud nerozhodně přešlapující lidé začali jednat. Z okruhu Milanových známých se vytrácel do neznáma jeden za druhým, nezřídka i celé rodiny.

Počátkem listopadu se Milan setkal s Alenou před hlavním nádražím naposledy. Byl to jeden z posledních přívětivých podzimních dnů. Kozákovi opouštěli domov jen s příručními zavazadly, jejich gesta i řeč poznamenal překotný spěch a špatně potlačovaný nepokoj, že by snad na poslední chvíli mohlo něco selhat. Většinu majetku buď rozprodali, nebo nechali doma. Aby jim udělal radost, vzal si od nich pohodlný ušák, právě ten, ve kterém u nich sedával, jednoduchý šatník a gramofon se spoustou desek. Mohl si vybrat víc věcí, ale neměl to kam dát. Den před odjezdem ho ještě vyhledal Alenin otec a znovu ho vyzval, aby jel s nimi. Až tehdy na nádraží Milan z Aleniných slov pochopil, že otce za ním poslala v posledním zoufalém pokusu něco změnit.

Měli namířeno do Antverp a odtamtud lodí za oceán. Milan

si maně představil, jaké by to bylo, kdyby odcestoval s nimi, ale pouhá představa pobytu v daleké neznámé zemi na bůhvíjak dlouho, byť s milovanou bytostí, mu kupodivu naháněla větší obavy než to, co ho možná už brzo čeká doma.

Neodehrál se žádný slzavý melodram, Alena s ním mluvila klidně a věcně, jako by cestovali na rodinnou dovolenou někam k alpským jezerům a loučili se jen na pár týdnů. Opravdu tenkrát asi věřila, že exil bude krátký, že nepříznivé okolnosti pominou a oni se brzo shledají. Na rozdíl od ní pociťoval Milan kdesi hluboko uvnitř tíseň a neklid, kterých se nemohl zbavit.

O čtyři měsíce později se ukázalo, že obavy Kozáků i všech jejich předchůdců a následovníků byly opodstatněné. Po patnáctém březnu roku 1939 se podmínky k útěku podstatně zhoršily a ještě donedávna spořádané odjezdy se změnily v dobrodružný úprk, kdy šlo o holý život.

Rozsáhlá přestavba podzemní kanalizace pod Starým Městem s přilehlou částí Nového Města na východním břehu řeky probíhala od sklonku 19. století. Projekty vyhotovili podle londýnské předlohy angličtí technici a někteří z nich stavbu také osobně řídili. Oproti středověkému systému podzemních stok, stavěných pomocí kombinace opracovaného kamene a dřeva, kdy jednotlivé spoje byly slepeny jílem nebo vápennou maltou, byly nové chodby postaveny z ostře pálených cihel. Jejich úctyhodná klenební rozpětí umožňovala při zpevněném komunikačním okraji jak pohodlnou chůzi lidem, tak dokonce průjezd ručním povozům. Odpadní vody, svedené do centrální čistírny na Císařském ostrově v Bubenči, neodtékaly volně do řeky, jak tomu bývalo doposud. Nebylo divu, že nevídané rozměry hlavní chodby inspirovaly některé podnikatele k myšlence, že by se daly podle londýnského příkladu využít jako tunely pro podzemní dráhu, která by v křížově se protínajících osách spojovala nejlidnatější městské obvody. Za rekonstrukce mnohé původní stísněné podzemní stoky zanikly a ty, které

zůstaly, byly po opravách svedeny jako podružné přítoky do nové kanalizace. Trvale nepoužitelné, zaslepené a z provozu odstavené stoky ponechali provozovatelé jejich osudu. Půl století odstávky udělalo své. Ztrouchnivělé dřevěné vzpěry a výztuže pod tlakem navrstvené zeminy povolily a společně s kameny postupně zavalovaly profil. Z takových míst vanul hnilobný puch a hemžilo se to tam krysami, které si v neproniknutelné temnotě zřizovaly pelechy. Z každé z hlavních vyzděných chodeb pod Staroměstským náměstím odbočovaly desítky dalších. Pokud přece jen někdo našel odvahu vstoupit do některého z početných ústí odstavených chodeb, zpravidla už po několika metrech narazil na neprodyšný zával. Ještě koncem třicátých let se uvažovalo, že se všechny vstupy zazdí hned u ústí, ale kvůli vývoji událostí končících okupací se tento záměr neuskutečnil.

Den po setkání se Zachariášem se Milan vypravil do míst, kde se rozprostírala nejrozsáhlejší spleť původních chodeb. Protože byla rekonstrukcí takřka nedotčená, byla k úkrytu nejvhodnější. Před sestupem do podzemí byl každý pracovník povinen zaznamenat křídou své jméno i čas odchodu na černou školní tabuli, která visela na chodbě vedle vchodu do kanceláře. V případě, že by se někdo nevrátil do konce směny, vyhlásil by dozírající zřízenec pátrání. K těmto situacím však docházelo jen výjimečně.

Na povrchu se rozkládala jedna z nejstarších městských částí, bývalé židovské město zvané Josefov či Pátá čtvrť. Na rozdíl od podzemí se někdejší povrchová zástavba zachovala jen poskrovnu, protože koncem 19. a začátkem 20. století smetly mnohé ulice dvě asanační etapy. Četné původní stoky přestaly kopírovat středověkou linii zástavby, neboť ulice asanační zcela zanikly a nové výstavbě určili projektanti jinou liniovou strukturu. Souběžně pod povrchem vznikaly nové odpadové stoky přizpůsobené daným podmínkám, staré se postupně odstavovaly a chátraly. Pracovní řád s výjimkou zvláštních ustanovení zapovídal zaměstnancům do nebezpečných sektorů vstupovat.

Milan si uvědomoval, že by neměl valnou naději vyváznout, pokud by v chatrné konstrukci dřevěných vzpěr jen něco

málo povolilo. Ze všeho nejvíc spoléhal na vrtkavou štěstěnu přející těm, kteří se účastní prospěšné věci, a zejména na svůj instinkt. Za dlouhé roky pobytu v podzemí si ho vypěstoval podobně jako havíři vystavení den co den stejnému riziku. Ostatně odlehlá místa nepoužívaných a neudržovaných chodeb měla s opuštěnými a vydrancovanými doly hodně společného.

Poslední zaměstnanec potkal v jedné z nových pobočných sběrných štol. Dva zřízení tam strhávali hráběmi z kovových zkosených česlí zapuštěných do dna stoky zachycený odpad a nakládali jej lopatami na dvoukolovou káru. Když je mýjel, jenom se letmo dotkli štítků služebních čepic. Záře elektrických svítilen, zavěšených v drátěných ochranných koších ve vrcholu klenutí nad česlí, zmizela brzo ve tmě jako tonoucí bludička. Lamy rozmístěné na stěnách v mnohametrových vzdálenostech vydávaly nedostatečné světlo, a tak raději rozsvítil baterku. Vždycky si bral náhradní baterie, protože se mu kdysi během pochůzky v jedné postranní, tehdy ještě neosvětlené chodbě jedna vybila, a on se pak nekonečné minuty sunul krok za krokem, záda opřená o kamennou stěnu, až ke křižovatce u hlavní chodby, osvětlené v celé délce. Tehdy při každém kroku, zdánlivě vedoucím do prázdna, trnul hrůzou, že se zřítí do smrduté stoky.

Když dorazil k prvnímu ústí postranní odstavené chodby, uviděl v dálce rozplizlou skvrnu světla nad česlí. Každou z přítokových zrušených stok přetínala vyzděná hráz, oddělující ji od hráze svodné. Přítokové koryto bylo prázdné, až na vrstvu nikdy nevysychajícího bahna, které po dopadu světla připomínalo vzduť popraskaný asfalt. Milan pomalu dospěl do míst opředěných pochmurnými legendami.

Podle jedné z pověstí se na sklonku třicetileté války za švédské okupace přeplavil přes Vltavu za tmy z Malé Strany menší oddíl, který měl najít vhodné místo k průniku do pravobřežních pražských měst. Severští dobyvatelé s vikinskou krví v žilách věděli, že pod povrchem velkých evropských sídel bývá složitá spleť chodeb vhodných k úkrytu obyvatel před hrozícím nebezpečím, kterých může obléhatel šikovně využít, a doufali,